

Jaz musiqasida klassik janrlarning aks etishi

Zuxra Sotvoldiyevna Sadikova

O‘zbekiston davlat konservatoriyasi huzuridagi B.Zokirov nomidagi Milliy
estrada san’ati instituti

Annotatsiya: Mazkur maqolada jaz musiqasining ijro xususiyatlari va klassik musiqa madaniyati va janrlarida aks etishi, ijrosi haqida tahliliy fikr-mulohazalar yuritilgan.

Kalit so‘zlar: jaz musiqasi, klassik musiqa janrlari, improvizatsiya, jaz iboralari, blyuz

Reflection of classical genres in jazz music

Zukhra Sotvoldiyevna Sadikova

National Institute of Pop Art named after B.Zokirov under the State
Conservatory of Uzbekistan

Abstract: This article provides analytical feedback on the performance characteristics of jazz music and its reflection, performance in the culture and genres of classical music.

Keywords: jazz music, classical music genres, improvisation, jazz phrases, blues

Jazning butun tarixi, ayniqsa jaz uslublari va yo‘nalishlarining o‘zgarishi davrida, jaz nima, “*haqiqiy*” jaz nima ekanligi haqida doimiy munozaralar mavjud. jaz musiqasida klassik janr musiqalarini almashtirgan yoki qisman o‘zgartirgan yangi badiiy elementlar paydo bo‘lganda, jaz badiiy tizimining asosiy belgilarini aniqlash va jaz musiqasining estetik xususiyatlarini qayta ko‘rib chiqish zarurati paydo bo‘ldi¹.

Estetik o‘ziga xoslik va badiiy o‘ziga xoslikka ega bo‘lgan Yevro-Afrika musiqa san’ati sifatida jaz bugungi kunda Yevropaning musiqiy madaniyati ta’iri ostida rivojlanishda davom etmoqda. “Jaz” tushunchasini aniqlashning qiyinligi shundaki, “jaz shakllanishi”ga shaklning o‘ziga xos xususiyatlari, musiqiy cholg‘ular, nota yozuvi bilan belgilanmagan elementlar, shuningdek, improvizatsiya musiqachisining o‘z-o‘zidan paydo bo‘lishi va estetik xususiyatlari ta’sir qiladi.

¹ Marshall Stearns. The history of Jaz. Oxford: Oxford University Press, 1970. 174 p.

Masalan, Marshall Stearns²ning fikriga ko'ra, jaz fenomenining mohiyatini muloqotning tezkorligi, silliq ritm va inson ovozi bilan erkin foydalanish bilan ajralib turadigan yarim improvizatsiya Amerika musiqasi deb hisoblash kerak³.

Yoaxim Berendt⁴ (1976), jaz tadqiqotchisi, jaz musiqasining Yevropa klassik musiqasidan bir nechta farqlariga e'tibor qaratadi. Bular: ijro etuvchi spontanlik⁵ bilan bog'liq improvizatsiya jaz ijrochisining o'ziga xosligini namoyish etadi. Jaz nima ekanligini aniqlash mezonlari sifatida "down Beat" jurnalining noshiri Charlz Syuber improvizatsiya, individual talqin va ekspressivlik, "jaz" iborasi va metroritmning dinamik tuyg'usini ifodalaydi deb fikr bildirgan⁶.

Ammo jaz nima ekanligini, uning estetik xususiyatlarini tushunish uchun uning janr xususiyatlarini tavsiflash kerak: shakli, ijro etish usuli, g'oyaviy mavzu xususiyatlari ahamiyatlidir.

"Janr" tushunchasi tashqi xususiyatlar (strukturaning umumiyliigi) yoki ichki (mavzu) yoki ijro etiladigan joy (filarmoniya, musiqa zali, restoran, klub, raqs) bilan belgilanadi. "Janr" tushunchasi musiqa sohasini (*opera, simfoniya*) va uning xilma-xilligini (*Opera-buffa*⁷, *Simfonieta*) o'z ichiga oladi. Ba'zan "janr" so'zi leksik jihatdan "kundalik" tushunchasining sinonimi sifatida qaraladi.

Jaz musiqasida klassik janrlarning ifodalanishi kamdan kam holatda uchraydi. Asosan jaz musiqasi janrlarning aralashishi va janr noaniqligi bilan ajralib turadi. Shu sababli, jaz tadqiqotchilari jazning o'ziga xos xususiyatlarini hisobga olgan holda, jazning janr mohiyatini ijod tabiati orqali aniqlashni taklif qilishadi, chunki jaz improvizatsiya qilingan musiqaning bir turi. So'nggi yillarda jaz tushunchasining estetik xususiyatlari o'zgardi, ammo jaz san'ati va boshqa musiqiy ijod turlari o'rtasidagi asosiy farq musiqiy nutqining (iborasining) o'ziga xos xususiyatlarida ifodalangan jaz tafakkuri bilan bog'liq yarim improvizatsiya ijrosida yotadi. Bu ko'proq odamning xarakteriga, uning aqliy va nutq stereotiplariga bog'liq⁸.

Jaz musiqasining xususiyatlari quyidagilar bilan belgilanadi:

❖ *melodik o'ziga xoslik afro-amerikalik musiqa folklorining vokal va instrumental intonatsiyasi bilan yaqin aloqadorligi;*

❖ *tovush xarakteristikasi inson ovozi timbral xususiyatlari bilan bog'liqlik;*

❖ *ritmik xarakteristikasi bioritmlar, ritmik impulslar va inson nutqining aksentuatsiyasi bilan bog'liqlik.*

² https://en.wikipedia.org/wiki/Marshall_Stearns

³ Marshall Stearns. The history of Jaz. Oxford: Oxford University Press, 1970. 174 p.

⁴ <https://aussiedlerbote.de/2023/02/umer-idealnyi-barabanshchik-khans-ioakhim-berendt/>

⁵ <https://uz.unansea.com/zudlik-bilan-va-spontan-bu-nima-va-u-qanday-rivojlanadi/>

⁶ Kornev P.K. Jaz in the cultural space of the twentieth century: abstract. dis. cand. Culturology: 24.00.01. St. Petersburg, 2009. 18 p.

⁷ https://en.wikipedia.org/wiki/Opera_buffa

⁸ Barban E. S. Modern Jaz in musical culture. St. Petersburg: publishing house "Composer", 2013. 180 p.

“Blyuz”ni jaz musiqasi janrining bir turi sifatida tahlil qilish bunga yaqqol misol bo‘la oladi. Uning shakllanishiga Afrika va Amerika xalq musiqasining asl manbalari hamda Yevropa klassik musiqa madaniyati elementlariga ta’sir ko‘rsatgan⁹.

Blyuz dastlab jaz musiqasining asosiy janri, uning paydo bo‘lishiga afro-amerikaliklarning etnik musiqasi (*uning asosida xalq-diniy tarkibiy qismi bilan vokalda ko‘tarinki kayfiyat, ruhlar, ishchilar qo‘shig‘i va boshq.*) bo‘lib, uning mavzusi qora tanli inson hayotining ijtimoiy tuzilishidagi qiyinchiliklar va to‘siqlarni aks ettirgan. Blyuz janrining asosiy turlari “qishloq blyuz” (ingl. Country blues), Xalq Blues (ingl. Folk blues), “oddiy fikrli Blyuz” (ingl. Downhome blues). An’anaviy ravishda qo‘shiqsiz, akustik gitara yoki lab garmoniyasi deb nomlangan cholg‘ular orqali ijro etilgan.

Klassik blyuzning ikkinchi darajali janr sifatida paydo bo‘lishi 18 kishilik ansambllardan foydalanish va Afrika gettolaridan shou-biznesga chiqish bilan bog‘liq. Klassik blyuzda asosiy janrdan meros bo‘lib qolgan o‘ziga xos xususiyatlar saqlanib qolgan va gomofon-garmonik elementlar shakllangan. Ikkilamchi blyuz (yoki badiiy) janrining turlari katta shahar blyuz (Big city blues), urbanizatsiya qilingan blyuz (Urban blues) va ritm-n-blyuz (Rhythm'n'blues) hisoblanadi. Ikkinchi jahon urush yillarida keng tarqaldi, uning o‘ziga xos xususiyatlari musiqaning “*ko‘ngilochar*” tabiati, ijrochilarning kichik tarkibi, elektron cholg‘ulardan foydalanish (*elektr organlari, elektr gitara va keyinchalik bas gitara*), mikrofon yordamida qo‘shiqchining ovozi va urma zarbli cholg‘ularni kuchaytirishdir.

Jazda bir vaqtning o‘zida turli xil yo‘nalishlar, mualliflar, ijrochilarning mavjudligi uning uslub tizimi haqida gapirishga imkon beradi. Bu musiqa bir xil vositalar yordamida qurilgan jazning o‘ziga xos san’atini tahlil qilishda akademik an’analarning mavjud terminologiyasidan foydalanishga imkon beradi. Ammo o‘z qonunlariga ko‘ra - ritm va metr, rejim tizimi va uyg‘unlik, kompozitsiya, shakllantirish tamoyillari, cholg‘ular va boshqa atamalarni ham o‘z ichiga oladi.

Jazning uslublari va yo‘nalishlari har doim aniq estetik va tarkibiy xususiyatlarga ega bo‘lib, musiqaning jaz xarakterini Yevropa klassik musiqasi bilan aniqlashga imkon bermaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Barban E. S. Modern Jaz in musical culture. St. Petersburg: publishing house "Composer", 2013. 180 p.
2. Kornev P.K. Jaz in the cultural space of the twentieth century: abstract. dis. cand. Culturology: 24.00.01. St. Petersburg, 2009. 18 p.
3. Marshall Stearns. The history of Jaz. Oxford: Oxford University Press, 1970. 174 p.

⁹ Marshall Stearns. The history of Jaz. Oxford: Oxford University Press, 1970. 174 p.